

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

КОЧУРА ОЛЕНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 342.72

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ В
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОМУ МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ
ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі загальноправових дисциплін ФПМК Харківського національного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Марцеляк Олег Володимирович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри
конституційного права, Заслужений юрист
України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Бєлов Дмитро Миколайович,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», заступник завідувача кафедри
конституційного права та порівняльного
правознавства;

кандидат юридичних наук, доцент
Зубенко Ганна Вікторівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри
конституційного, муніципального
і міжнародного права.

Захист відбудеться «04» листопада 2015 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий «02» жовтня 2015 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М. Ю. Бурдін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проголосивши, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, Конституція України підтвердила прагнення нашого народу розвивати і зміцнювати Україну як демократичну, соціальну, правову державу, одним із основних принципів якої є забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Підтвердженням цього стала і ратифікація Україною у 1997 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою для забезпечення дотримання зобов'язань за Конвенцією передбачено створення однієї з найефективніших інституцій в сфері захисту прав і свобод на міжнародному рівні – Європейського суду з прав людини. Закріпивши в ст. 55 Конституції України право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна та ратифікувавши вищезазначену Конвенцію, українська держава взяла на себе зобов'язання виконувати рішення Європейського суду з прав людини в справах, у яких вона є стороною та застосовувати його практику як джерело права. Враховуючи вищезазначене, можна говорити про актуальність теми дисертаційного дослідження.

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи підсилюється й тією обставиною, що у порівнянні з іншими державами Україна перебуває на четвертому місці після Росії, Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду з прав людини. Тому необхідність усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, а також вирішення проблемних питань, що виникають в процесі впровадження в українське судочинство та практику європейських стандартів прав людини мають не аби яке значення.

Усе зазначене свідчить про важливість проведення комплексного дослідження заявленої проблематики, а також вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини з боку громадян України.

Отже, необхідність дослідження місця і ролі Європейського суду з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина визначена нинішнім станом вітчизняної практики у сфері звернень громадян України до Європейського суду з прав людини та відсутністю поглибленої й всебічної теоретичної розробки цієї проблеми в галузі науки конституційного права. Це свідчить про наукову та практичну значущість, актуальність і перспективність дисертаційної роботи.

Теоретичною основою роботи стали праці вітчизняних вчених-правників: О. Бандурки, Д. Белова, Н. Блажівської, М. Буроменського, В. Гробої, Т. Заворотченко, А. Колодія, О. Майданник, О. Марцеляка, М. Мазура, А. Олійника, М. Орзіха, В. Погорілка, О. Пушкіної, П. Рабіновича, О. Рудневої, О. Скаун, В. Серьогіна, Т. Сироїд, О. Фрицького, М. Цвіка, А. Червяцовой, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та інших; а також зарубіжних вчених-юристів: С. Алексєєва, С. Братуся, Н. Вітрука, Л. Воєводина, О. Лукашевої, Ж.-П. Марено, Н. Матузова та ін. Праці цих вчених створили методологічну та науково-теоретичну базу для проведення аналізу діяльності Європейського суду з прав людини щодо захисту прав і свобод, визначення проблемних питань виконання рішень та застосування практики Суду в Україні.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в межах та відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року № 14-10 та Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011–2014 роки, затверджених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 27 грудня 2010 року, протокол № 10.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу відповідних теоретичних розробок, міжнародних договорів та чинного законодавства України, узагальнення існуючої практики визначити місце і роль Європейського суду з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України, а також розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення механізму виконання його рішень за застосування практики Суду.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні задачі:

- визначити поняття та дослідити права і свободи людини і громадянина як фактор стратегії демократичного розвитку держави і суспільства;
- розкрити вплив конституційних прав і свободи людини і громадянина на становлення громадянського суспільства і формування України як правової держави;
- охарактеризувати сучасну конституційно-правову політику України у сфері забезпечення прав і свобод громадян України;
- визначити поняття та провести аналіз елементів конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України;
- охарактеризувати підстави та порядок звернення громадян України до Європейського суду з прав людини;
- дослідити юрисдикцію Європейського суду з прав людини та правові основи її реалізації;

- охарактеризувати процедуру розгляду справ громадян України у Європейському суді з прав людини;
- проаналізувати проблемні питання застосування практики Європейського суду з прав людини в судовій практиці України як джерела права;
- розкрити процедуру виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини;
- розробити та обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення механізму виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у сфері конституційно-правового регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні та механізму їх захисту.

Предмет дослідження становлять місце і роль Європейського суду з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. В основу дослідження покладений філософський метод діалектики. Для вирішення поставлених задач використано такі методи пізнання: логіко-семантичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та інші методи пізнання процесів і явищ.

З використанням логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат, зокрема вдосконалено розуміння категорії “права і свободи”, вироблено авторські визначення “конституційно-правового механізму захисту прав і свобод” та інші (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1.). Формально-юридичний метод застосовано для аналізу взаємозв'язку таких правових категорій, як “конституційні права і свободи”, “громадянське суспільство”, “правова держава” (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Із застосуванням системно-структурного методу було визначено структуру конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України та проаналізовано його окремі елементи, розкрито порядок розгляду звернень громадян України Європейським судом з прав людини (підрозділи 2.1., 2.4.) Застосування історико-правового методу дозволило розкрити правові основи реалізації юрисдикції Європейського суду з прав людини (підрозділ 2.3.). Порівняльно-правовий метод використано для визначення особливостей застосування практики Європейського суду з прав людини в судовій практиці України як джерела права та виявлення проблемних питань, що виникають в процесі виконання нашою державою рішень Європейського суду з прав людини у порівнянні з іншими країнами Ради Європи (підрозділи 3.1, 3.2).

Кожен із охарактеризованих методів використовується в органічному поєднанні з іншими, що дало змогу сформувати цілісну

методологічну систему дослідження, яка в свою чергу обумовила всебічність, повноту та об'єктивність отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки конституційного права дослідити роль і місце Європейського суду з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України, визначити проблемні питання, що виникають при застосуванні практики та виконанні рішень Суду та сформулювати авторське бачення шляхів їх вирішення.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень, висновків, рекомендацій, а саме:

вперше:

- репрезентовано поняття стратегії розвитку української держави та суспільства, під якою розуміється визначений Конституцією України довгостроковий, послідовний, детальний, всебічний, комплексний, підкріплений ідеологією план розвитку держави та суспільства, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом процесів його реалізації та спрямований на досягнення визначених Основним Законом цілей;

- на основі аналізу елементів стратегії розвитку держави та суспільства сформульовано позицію відповідно до якої пріоритетом (основним фактором, рушійною силою) демократичної конституційної стратегії розвитку держави та суспільства, що визначає її характер, є права та свободи людини і громадянина;

- виокремлено та проаналізовано таку ознаку конституційно-правового механізму прав і свобод людини і громадянина, як багаторівневий характер, тобто можливість функціонування такого механізму на декількох рівнях, залежно від сфери його застосування: внутрішньодержавному (національному) рівні та міжнародному;

- запропоновано на законодавчому рівні передбачити, що особи, чії права порушені і не задоволені в національному суді, мають право звертатися до Урядового уповноваженого з справ ЄСПЛ з проханням надати аналітичну довідку відносно практики Суду з такого питання (для чого Урядовий уповноважений щорічно повинен готувати такі довідки), а також з метою забезпечення конституційного права громадян на інформацію, зобов'язати Урядового уповноваженого з справ ЄСПЛ публікувати державною мовою повні тексти Рішень Суду на власній сторінці офіційного веб-сайту Міністерства юстиції України;

удосконалено:

- поняття конституційно-правової політики, яка виступає провідним видом щодо загальнодержавної політики, що обумовлюється провідною роллю конституційного права України як галузі права і вищою юридичною силою та установчим характером Конституції України, в якій

закріплені стратегічні ідеї та цілі розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави;

- дефініцію прав і свобод людини і громадянина, як можливостей, що забезпечують належне існування особи та задоволення її потреб, мають суспільний характер, є загальними, рівними, гарантованими, невичерпаними, невідчужуваними та непорушними та зорієнтовані на демократичний розвиток держави і суспільства та характеристики їх ознак;

- наукові позиції щодо наявності нерозривного зв'язку між категоріями “правова держава”, “громадянське суспільство” та “конституційні права і свободи”. Зроблено висновок, що ключовою, системоутворюючою характеристикою як громадянського суспільства, так і правової держави, виступає визнання конституційних прав людини як найвищої соціальної цінності, можливість їх захисту інститутами громадянського суспільства, а також право вимагати забезпечення прав і свобод державою;

- визначення конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України як динамічної, взаємоузгодженої та взаємопов'язаної системи встановлених конституційно-правовими нормами різнорівневих (внутрішньодержавних та міжнародних) нормативних і інституційних форм, засобів і заходів взаємодія яких спрямована на підтвердження або поновлення оскаржуваних чи порушених прав і свобод громадян, та які є індикатором розвитку громадянського суспільства, характеризують державу як демократичну і правову;

- визначення юрисдикції Європейського суду з прав людини як встановленої нормами міжнародного права сукупності повноважень Суду щодо тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї а також вирішення на їх підставі справ про порушення прав і свобод людини відповідно до компетенції Суду;

набули подальшого розвитку:

- розуміння пріоритетних напрямків конституційно-правової політики в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, які направлені на удосконалення і подальше приведення у відповідність до міжнародних стандартів національного законодавства, проведення моніторингу дотримання прав і свобод, підвищення правової культури та правової освіти населення тощо, та елементів такої політики, що охоплюють мету, завдання та принципи конституційно-правової політики у сфері прав людини, її засоби та форми реалізації, пріоритетні напрями тощо;

- теоретико-правове дослідження порядку розгляду індивідуальної заяви ЄСПЛ та характеристика умов прийнятності – певних критеріїв, за якими визначається прийнятність індивідуальних заяв Судом;

- дослідження специфіки застосування практики Європейським судом з прав людини Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції;

- порівняльно-правовий аналіз виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні та інших країнах Ради Європи;

- аналіз законодавства України, що регулює порядок виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини, на підставі чого запропоновані зміни до Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

- у науково-дослідній сфері – основні положення та висновки дисертації можуть бути застосовані для подальших досліджень конституційно-правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, правового статусу Європейського суду з прав людини;

- у правотворчості – сформульовані в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані для удосконалення Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, інших нормативно-правових актів відповідно до поданих у роботі висновків й пропозицій;

- у правозастосовній діяльності – в роботі органів судової влади України, інших органів державної влади та місцевого самоврядування, формуванні правової культури політичних і громадських діячів та громадян України;

- у навчальному процесі – матеріали дисертації знайдуть застосування при підготовці підручників та навчальних посібників з дисциплін “Конституційне право України”, “Конституційне процесуальне право України” та інших дисциплін та спецкурсів конституційно-правового характеру.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (Харків, 2014 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (Суми, 2014 р.), науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (Харків, 2014 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави” (м. Харків, 2014 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 5 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях та зарубіжних збірниках наукових праць, а також 4 тезах доповідей та наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Обсяг і структура дисертації зумовлена метою і об’єктом дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на

дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 214 сторінок, з них основний текст дослідження – 190 сторінок. Список використаних джерел складається з 222 найменування і займає 24 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається стан наукової розробки проблеми, з'ясовується зв'язок роботи з науковими планами та програмами, розкриваються мета, задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться дані про їх апробацію та публікації.

Перший розділ “Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина на сучасному етапі” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *“Права людини як фактор стратегії демократичного розвитку держави і суспільства”* з'ясовано, що права і свободи людини і громадянина виступають ключовим фактором стратегії демократичного розвитку будь-якої держави, зокрема й України.

В ході дослідження вироблено визначення стратегії розвитку держави та суспільства та проаналізовано основні її складові елементи, такі, як: мета реалізації стратегії; вектори руху, або напрямки розвитку; дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації; індикатори (показники) реалізації стратегії; механізм реалізації стратегії; нормативно-правове, організаційне, фінансове та інше забезпечення реалізації стратегії.

В роботі також встановлено та розкрито зміст ознак, що властиві правам і свободам: забезпечення належного існування особи, задоволення її потреб; суспільний характер (обумовленість характером та рівнем розвитку суспільства); загальний характер; рівний характер; невичерпний характер; невідчужуваність та непорушність; гарантованість; спрямованість на розвиток демократичної держави, побудову правової держави та громадянського суспільства і на цій основі запропоновано авторське визначення прав і свобод людини і громадянина.

У підрозділі 1.2 *“Конституційні права і свободи людини і громадянина в аспекті становлення громадянського суспільства і формування України як правової держави”* зазначено, що особливість сучасних концепцій правової держави полягає в тому, що її наявність пов'язується із сформованим громадянським суспільством як необхідною основою її існування. Побудова правової держави можлива лише у країнах, де є громадянське суспільство, тобто суспільство з високорозвиненою системою взаємодії вільних і рівноправних громадян та їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх прав. Таким чином, простежується нерозривний зв'язок між такими категоріями, як “правова держава”, “громадянське суспільство” та “права і свободи людини”. І характеризуючи риси правової держави можна виділити

одну з її ключових ознак – пріоритет конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх гарантованість. Тобто існування правової держави вбачається неможливим без визнання природних, невід’ємних і невідчужуваних прав і свобод людини вищою соціальною цінністю. Для правової держави властива зв’язаність, обмеження державної влади правами і свободами людини, вона неможлива без наявності як передбачених законом, так і існуючих в суспільстві гарантій прав і свобод, ефективного механізму їх забезпечення.

Інший аспект становлення України як правової держави пов’язаний з функціонуванням розвиненого демократичного громадянського суспільства і посиленням його контролю та впливу на діяльність публічних інституцій. При цьому ключовою, системоутворюючою характеристикою громадянського суспільства, як і правової держави, виступає визнання конституційних прав і свобод людини і громадянина як найвищої соціальної цінності, можливість їх захисту інститутами громадянського суспільства, а також право вимагати забезпечення прав і свобод державою.

Отже, основним завданням громадянського суспільства та правової держави є визнання і забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина. І як громадянське суспільство, так і правова держава покликані створити особі умови для задоволення її потреб і реалізації можливостей, здійснювати їх охорону і захист.

У підрозділі 1.3 “Сучасна конституційно-правова політика України у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина” визначено, що важливим фактором реалізації принципів та ідеалів правової держави та громадянського суспільства, є чітке усвідомлення того, що права і свободи – це не лише перелік можливостей людини і громадянина, закріплений у Конституції та законах України, а й постійна, систематична, науково-обґрунтована діяльність держави та її органів з метою створення належних умов для реалізації прав людини, їх охорони і захисту. Враховуючи це важливим елементом процесу забезпечення прав і свобод в Україні виступає державна, у тому числі й її конституційно-правова політика, яка є складовою правової політики – особливого виду політики, що ґрунтується і виникає в сфері права, при цьому об’єктивно потребує впорядкування з боку публічної влади. Конституційно-правова політика є явищем багатоаспектним і включає в себе такі складові елементи, як мета, завдання та принципи конституційно-правової політики, її засоби та форми реалізації, пріоритетні напрями тощо.

На жаль, на сьогодні в Україні не вироблено чіткої, єдиної, цілісної концепції правової політики в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Вона потребує найскорішого прийняття. При цьому пріоритетними напрямками політики мають бути наступні: по-перше, це систематизація та вдосконалення вітчизняного законодавства, його наближення до міжнародно-правових стандартів в сфері забезпечення прав людини і громадянина; по-друге, це обов’язкове здійснення моніторингу

дотримання прав і свобод для встановлення основних тенденцій та стану у сфері забезпечення прав людини громадянина; по-третє, це підвищення правової культури та правової освіти населення, формування поваги до закону, прав і свобод інших осіб.

Другий розділ „Європейський суд з прав людини в системі гарантій конституційних прав і свобод громадян України” складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 2.1 „Поняття та елементи конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України” присвячений аналізу правової природи конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України. В ньому зазначено, що ознаками конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України є: 1) його динамічний характер, здатність до саморозвитку, вдосконалення; 2) взаємоузгоджений та взаємопов'язаний характер, тобто наявність взаємозв'язку між елементами цієї системи; 3) системний характер, тобто взаємозв'язок з іншими конституційно-правовими механізмами; 4) закріпленість в Конституції України та інших джерелах, що містять конституційно-правові норми; 5) цей механізм являє собою певні форми, засоби і заходи; 6) він є індикатором розвитку громадянського суспільства та характеризує державу як демократичну та правову; 5) багаторівневий характер, тобто такий механізм діє на декількох рівнях, залежно від сфери його застосування. Серед них можна виділити внутрішньодержавний (національний) рівень та міжнародний рівень:

- внутрішньодержавний (національний) рівень містить нормативну складову – систему конституційно-правових норм, що закріплюють права і свободи людини і громадянина та встановлюють гарантії їх реалізації; інституційну – систему відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави та інституцій громадянського суспільства, які здійснюють захист цих прав; процесуальну – діяльність та взаємодія вищезазначених суб'єктів щодо їх захисту;

- міжнародний рівень: нормативна – система міжнародно-правових норм); інституційна – система відповідних міжнародних інституцій, завданням яких є захист прав і свобод; процесуальна – відповідна діяльність цих інституцій. При цьому інституційною складовою міжнародного рівня конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України виступають відповідні міжнародні установи, що мають універсальний та регіональний характер та юрисдикція яких визнана Україною і одним з найефективніших регіональних інструментів захисту прав людини і громадянина є Європейський суд з прав людини.

У підрозділі 2.2 „Підстави та порядок звернення громадян України до Європейського суду з прав людини” зазначено, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачає дві категорії заяв, які можуть бути подані до Європейського суду з прав людини: міждержавні справи згідно ст. 33 та індивідуальні заяви у відповідності до ст. 34. Що ж

до останніх, то Європейський суд з прав людини приймає до розгляду таку заяву лише у тому випадку, коли вона відповідає умовам прийнятності – критеріям, за якими визначається прийнятність заяв, встановленим ст. 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це, по-перше, заявником мають бути вичерпані всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальноновизнаними принципами міжнародного права. По-друге, Європейський суд з прав людини може брати справу до розгляду впродовж шістьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (16 травня 2013 Комітет Міністрів Ради Європи схвалив Протокол № 15 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (24 червня 2013 протокол було відкрито для підписання), яким термін на звернення зі скаргами до Європейського Суду з прав людини скорочено з 6-ти до 4-х місяців). По-третє, Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, якщо вона є анонімною. По-четверте, Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, якщо вона за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі. По-п'яте, Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, якщо він вважає що ця заява є зловживанням правом на подання заяви. По-шосте, Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, якщо заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї. По-сьоме, Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, якщо він вважає що ця заява явно необгрунтована. По-восьме, Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, якщо він вважає, що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

Зазначені вимоги свідчать про те, що еволюція права на індивідуальну заяву до Європейського суду з прав людини, умови подання та прийнятності заяви роблять Суд ефективним міжнародним інструментом у сфері захисту прав та свобод.

У підрозділі 2.3 „Юрисдикція Європейського суду з прав людини та правові основи її реалізації” досліджуються повноваження Європейського суду з прав людини щодо захисту прав і свобод людини та міжнародно-правові договори на підставі яких вони реалізуються.

Автором пропонується під юрисдикцією Європейського суду з прав людини розуміти встановлену нормами міжнародного права сукупність повноважень Європейського суду з прав людини щодо тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, а також вирішення на їх підставі справ про порушення прав і свобод людини відповідно до компетенції Суду.

В роботі встановлено, що основним повноваженням Суду є застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

та протоколів до неї, яке проявляється в першу чергу у розгляді ним індивідуальних заяв. Воно полягає у здійсненні контролю за дотриманням державами-учасниками Конвенції та протоколів до неї. Вирішуючи питання про наявність чи відсутність порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод, Європейський суд з прав людини дає оцінку діям чи бездіяльності національних органів влади або національному законодавству щодо їх відповідності Конвенції та протоколів.

У підрозділі 2.4 „Розгляд справ громадян України у Європейському суді з прав людини” аналізується регламентована Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, протоколами до неї, і деталізована Регламентом Суду процедура розгляду справи в Європейському суді з прав людини. В ньому зазначено, що розгляд справ в Європейському суді з прав людини здійснюється з урахуванням принципів змагальності і відкритості. За загальними правилами процес в Суді ведеться офіційними мовами Суду – англійською або французькою. Індивідуальні заявники мають право представляти свої скарги самостійно або через представника. На слуханнях після того, як скаргу оголошено прийнятною, таке представництво заявника є обов'язковим.

Сам же розгляд справи в Європейському суді з прав людини відповідно до його Регламенту можна поділити на декілька стадій (проваджень): порушення справи; провадження з питання прийнятності скарги; провадження після прийняття скарги; слухання (розгляд справи по суті); прийняття рішення. Також в процедурі розгляду справи в Європейському суді з прав людини можливі ще дві стадії: перегляд рішення за фактичними обставинами, що знову відкрилися та перегляд справи Великою палатою.

Автором проаналізовано і акти Європейського суду з прав людини, які доцільно поділити на дві групи: decisions (ухвали) та judgments (постанови, рішення). Ухвали є проміжними актами, у яких вирішуються лише процедурні питання. Рішення приймаються: комітетом щодо прийнятності заяви та при вирішенні питання щодо суті; палатою – щодо прийнятності заяви та при вирішенні питання щодо суті; Великою Палатою; палатою – щодо вилучення заяви з реєстру та про поновлення заяви в реєстрі справ. Європейський суд з прав людини може прийняти “тілотне рішення” – особливий вид рішень Суду, яке має остаточний характер, розглядається у першочерговому порядку, та у якому він визнає порушення прав, гарантованих Конвенцією, а також встановлює, що подібне порушення має масовий характер через системно-структурну дисфункцію правової системи держави-відповідача та накладає на державу-учасницю зобов'язання вжити певних заходів загального характеру для зупинення порушень за аналогічними справами та недопущення їх виникнення у майбутньому, а його виконання знаходиться під особливим наглядом з боку Комітету Міністрів Ради Європи.

Третій розділ „Практика Європейського суду з прав людини в правовій системі України” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 „Застосування практики Європейського суду з прав людини в судовій практиці України як джерела права” зазначається, що відповідно до національного законодавства практика Європейського суду з прав людини має в Україні юридичний статус джерела права. При цьому сьогодні в нашій державі мають місце посилення на практику Європейського суду з прав людини як з боку Конституційного Суду України при формулюванні своїх правових позицій так і судів загальної юрисдикції при винесенні ними рішень. В роботі дається аналіз таких посилень, робиться висновок, що застосування практики Європейського суду з прав людини органами судової влади України сприяє реформуванню національного судочинства та вдосконаленню конституційно-правового механізму захисту прав громадян України та акцентовано увагу на спірних питаннях, які потребують вирішення при застосуванні практики Європейського суду з прав людини як джерела права, а саме: застосування практики Суду як джерела права є правом чи обов'язком судів; всі рішення Суду, що складають судову практику, є джерелом права в Україні, чи тільки рішення щодо України; яким чином мають розв'язуватися можливі колізії між практикою Суду і нормами законодавства України; питання щодо перекладу рішень Суду українською мовою; відсутність чітко визначеного законодавчого закріплення механізму застосування практики Суду судами України.

Підрозділ 3.2 „Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини” охоплює собою характеристику процедури та проблемних питань виконання рішень Європейського суду з прав людини щодо України. В ньому встановлено, що виконання рішень Європейського суду з прав людини є специфічним правовим інститутом, відмінним від тих, що передбачені для виконання рішень національних судів. В Україні відповідно до Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” створена така система виконання рішень Суду, за якої кожне його рішення має бути обов'язково виконано державою, незалежно від будь-яких об'єктивних чи суб'єктивних обставин. При цьому виконання рішень Суду включає в себе: виплату Стягувачеві відшкодування; вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; вжиття заходів загального характеру.

Під відшкодуванням розуміється: сума справедливої сатисфакції, визначена рішенням Європейського суду з прав людини відповідно до статті 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; визначена у рішенні Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання або у рішенні Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації сума грошової виплати на користь Стягувача.

Додатковими заходами індивідуального характеру є: а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*); б) інші

заходи, передбачені у Рішенні. Заходами загального характеру є: а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; б) внесення змін до адміністративної практики; в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів; г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи; д) інші заходи, які визначаються державою-відповідачем відповідно до Рішення.

Нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини здійснює Комітет міністрів Ради Європи. Держава-відповідач зобов'язана проінформувати Комітет міністрів про виплату компенсації та про заходи індивідуального та загального характеру, прийняті для виконання рішення. Переконавшись, що держава прийняла всі необхідні заходи для виконання рішення, Комітет приймає резолюцію про те, що його функції виконані.

Незважаючи на те, що в Україні в цілому має місце ефективна система виконання рішень Європейського суду з прав людини, в роботі робиться висновок, що і надалі потрібно вдосконалювати систему виконання рішень Суду Україною, зокрема, шляхом запропонованих в дисертаційному дослідженні заходів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукової задачі, пов'язаної із з'ясуванням місця і ролі Європейського суду з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України. Проведене дослідження дозволило сформулювати низку висновків, спрямованих на досягнення поставленої у роботі мети.

1. Права людини є орієнтиром, який дозволяє охарактеризувати як рівень розвитку держави, так і громадянського суспільства, оскільки ступінь його зрілості значною мірою залежить від нормативного визначення прав і свобод людини, можливості їх реалізації, охорони та захисту. Тому саме права і свободи людини і громадянина виступають ключовим фактором стратегії демократичного конституційного розвитку України, яка являє собою визначений Конституцією України довгостроковий, послідовний, детальний, всебічний, комплексний, підкріплений ідеологією план розвитку держави та суспільства, що супроводжується постійним аналізом та моніторингом його реалізації та спрямований на досягнення визначених Основним Законом цілей.

2. Права і свободи людини і громадянина являють собою можливості, що забезпечують належне існування особи та задоволення її потреб, мають суспільний характер, є загальними, рівними, гарантованими,

невичерпаними, невідчужуваними та непорушними та зорієнтовані на демократичний розвиток держави і суспільства. Їм властиві такі ознаки, як: забезпечення належного існування особи, задоволення її потреб; обумовленість характером та рівнем розвитку суспільства; загальний характер; рівний характер; невичерпний характер; невідчужуваність та непорушність; гарантованість; спрямованість на розвиток демократичної, правової держави, побудову громадянського суспільства.

3. Можна констатувати наявність нерозривного зв'язку між категоріями “правова держава”, “громадянське суспільство” та “конституційні права і свободи”.

4. В процесі забезпечення прав громадянина в Україні важливу роль відіграє конституційно-правова політика держави, яка в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина є явищем багатоаспектним і включає в себе такі складові елементи, як мета, завдання та принципи конституційно-правової політики, її засоби та форми реалізації, пріоритетні напрями тощо.

5. Визнання будь-якої держави демократичною потребує серед інших вимог створення ефективного конституційно-правового механізму захисту прав і свобод. Під таким механізмом слід розуміти динамічну, взаємоузгоджену та взаємопов'язану систему встановлених конституційно-правовими нормами різнорівневих (внутрішньодержавних та міжнародних) нормативних і інституційних форм, засобів і заходів, взаємодія яких спрямована на підтвердження або поновлення оскаржуваних чи порушених прав і свобод людини і громадянина, та які є індикатором розвитку громадянського суспільства, характеризують державу як демократичну і правову.

6. Однією з складових конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України є інституційна, що визначається відповідно до Конституції України внутрішньодержавним (національним) та міжнародним рівнем. Внутрішньодержавний (національний) рівень охоплює систему органів державної влади, місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод. Міжнародний рівень являє собою відповідні міжнародні інституції, однією з найефективніших серед яких є Європейський суд з прав людини.

7. Право громадянина України на індивідуальну заяву можна визначити як право будь-якої фізичної особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного українською державою порушення прав і свобод, викладених у Конвенції або протоколах до неї, та які перебували під юрисдикцією України в момент вірогідного порушення, на звернення до Європейського суду з прав людини за умов дотримання умов прийнятності, передбачених ст. 35 Конвенції.

8. Під юрисдикцією Європейського суду з прав людини слід розуміти встановлену нормами міжнародного права сукупність повноважень Суду щодо тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї а також вирішення на їх підставі справ про

порушення прав і свобод людини відповідно до компетенції Суду. Можна виокремити чотири основні види юрисдикції, притаманної Суду при застосуванні ним Конвенції: предметна юрисдикція (*ratione materiae*), територіальна юрисдикція (*ratione loci*), юрисдикція в часі (*ratione temporis*), та за колом суб'єктів (*ratione personae*).

9. Порядок розгляду індивідуальної заяви Європейським судом з прав людини регламентується Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і деталізується Регламентом Суду. Його можна поділити на декілька стадій (проваджень): порушення справи; провадження з питання прийнятності скарги; провадження після прийняття скарги; слухання (розгляд справи по суті); прийняття рішення; перегляд рішення за фактичними обставинами, що знову відкрилися та перегляд справи Великою палатою.

Прийняття рішення може бути: остаточне у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; остаточне рішення щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; рішення щодо дружнього врегулювання у справі проти України; рішення про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Одним з видів рішення Суду є також “пілотне рішення”.

10. Усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, впровадження європейських стандартів прав людини неможливе без застосування практики Європейського суду з прав людини вітчизняними судами. Під практикою Суду як джерелом права слід розуміти частину правового досвіду і результатів діяльності Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини, що виражається в їх офіційних актах (рішеннях (постановах), ухвалах), які набрали чинності та містять важливі й актуальні правові позиції обов'язкового чи переконливого характеру щодо прав і свобод людини та громадянина.

11. Рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковим для виконання Україною. Особливості механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини характеризують наступні аспекти: кваліфікація рішення Суду як виконавчого документа; наявність “єдиного вікна” для отримання заявником грошової компенсації (справедливої сатисфакції); існування спеціальної статті витрат державного бюджету для виплати грошових компенсацій на підставі рішень Суду; існування спеціальної процедури виконання рішень Суду, яка відрізняється від процедури виконання рішень національних судів; наявність юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання рішення Суду; наявність наглядового механізму з боку Ради Європи за виконанням рішення Суду.

Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини включає в себе: виплату стягувачеві відшкодування; вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; вжиття заходів загального характеру.

12. Проведене дисертаційне дослідження дозволяє зробити висновок, що Європейський суд з прав людини є доволі ефективною інституцією в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України. При цьому необхідність усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, впровадження в українське судочинство та практику європейських стандартів прав людини, створення передумов для зменшення числа звернень до Європейського суду з прав людини проти України потребує удосконалення чинного національного законодавства, зокрема:

а) потребує закріплення на законодавчому рівні нижчезазначеної проблемної ситуації: яке з джерел права (національне законодавство чи практика Суду) підлягає застосуванню у випадку наявності конфлікту між їх положеннями;

б) доцільно встановити обов'язок держави здійснювати переклад та опублікування повних текстів всіх Рішень та Ухвал Європейського суду з прав людини державною мовою а також визначити в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» юридичне видання, що є спеціалізованим у питаннях практики Суду;

в) на законодавчому рівні передбачити, що особи, чії права порушені і не задоволені в національному суді, мають право звертатися до Урядового уповноваженого з справ ЄСПЛ з проханням надати аналітичну довідку відносно практики Суду з такого питання (для чого Урядовий уповноважений щорічно повинен готувати такі довідки), а також з метою забезпечення конституційного права громадян на інформацію, зобов'язати Урядового уповноваженого з справ ЄСПЛ публікувати державною мовою повні тексти Рішень Суду на власній сторінці офіційного веб-сайту Міністерства юстиції України;

г) враховуючи зміст та спрямованість Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», слід в подальшому передбачати у державному бюджеті України витрати на виконання рішень Європейського суду з прав людини окремо. У зв'язку з цим ст. 3 вищезазначеного закону потребує викладення в наступній редакції: «Виконання Рішення здійснюється за рахунок Державного бюджету України. Обсяг коштів на виконання Рішення зазначається у Державному бюджеті України окремим рядком»;

д) оскільки за органом відповідальним за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень закріплено право здійснювати контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у рішенні Суду, вважаємо необхідним доповнити Главу 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею, яка б передбачала адміністративну відповідальність за невиконання законних вимог органу,

відповідального за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кочура О. О. Практика та рішення Європейського суду з прав людини як джерела права в судовій практиці України / О. О. Кочура // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 286–293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10klisiu.pdf>
2. Кочура О. О. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини / О. О. Кочура // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Юридичні науки”. – 2014. – Випуск 6–2. Том 1. – С. 95–98.
3. Кочура О. О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини / О. О. Кочура // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Вип. 32. – Том 1. – Ужгород, 2015. – С. 116–121.
4. Кочура О. О. Підстави та суб’єкти звернення до Європейського суду з прав людини / О. О. Кочура // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2015. – Випуск 1 (11). – С. 91–96.
5. Кочура Е. Понятие и элементы конституционно-правового механизма защиты прав и свобод человека и гражданина / Е. Кочура // LEGEA SI VIATA. – 2015. – № 4. – Р. 47–51.
6. Кочура О. О. Роль Європейського суду з прав людини в захисті прав громадян України / О. О. Кочура // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : мат. міжнародної наук.-практ. конф. – Х. : ХНУВС, 2014. С. 140–143.
7. Кочура О. О. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як юридична передумова заснування Європейського суду з прав людини / О. О. Кочура // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : мат. наук.-практ. конф. – Х. : ХНУВС, 2014. С. 118–122.
8. Кочура О. О. Становлення Європейського суду з прав людини як міжнародної європейської правозахисної інституції / О. О. Кочура // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : зб. мат. VII міжнародної наук.-практ. конф. – Суми : ТОВ “Друкарський дім “Папірус”, 2014. – С. 80–83.
9. Кочура О. О. Європейський суд з прав людини в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина / О. О. Кочура // Сучасні

проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : мат. II міжнародної наук.-практ. конф. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 133–136.

АНОТАЦІЇ

Кочура О. О. Європейський суд з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2015.

У дисертації проведено системний науковий аналіз місця і ролі Європейського суду з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України. Досліджено права людини і громадянина як фактор стратегії демократичного розвитку держави та суспільства, розкрито та проаналізовано їх ознаки. Проаналізовано взаємозв'язок між конституційними правами і свободами людини і громадянина та формуванням України як правової держави, становленням громадянського суспільства. Розглянуто основні напрямки сучасної конституційно-правової політики України у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Детально в роботі досліджено елементи конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України. Визначено місце Європейського суду з прав людини в вищезазначеному механізмі. Проаналізовано підстави та порядок звернення громадян України до Європейського суду з прав людини, юрисдикцію Суду та правові основи її реалізації, порядок розгляду справ у вищезазначеній міжнародній установі.

Окремо досліджено в роботі проблемні питання застосування практики Європейського суду з прав людини в судовій практиці України як джерела права та механізм виконання Україною рішень Суду. На підставі проведених досліджень сформульовано конкретні пропозиції і рекомендації щодо удосконалення конституційно-правового механізму захисту прав і свобод громадян України.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, правова держава, громадянське суспільство, конституційно-правовий механізм захисту прав і свобод, Європейський суд з прав людини, практика суду.

Кочура Е.А. Европейский суд по правам человека в конституционно-правовом механизме защиты прав и свобод граждан Украины. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2015.

В диссертации проведен системный научный анализ места и роли Европейского суда по правам человека в конституционно-правовом механизме защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине. Исследованы права человека и гражданина как фактор стратегии демократического развития государства и общества. Раскрыто понятие прав и свобод человека и гражданина, предложены и охарактеризованы их признаки. Проанализирована взаимосвязь между конституционными правами и свободами человека и гражданина и формированием Украины как правового государства, становлением развитого гражданского общества. Сделан вывод, что основополагающим, системообразующим признаком как правового государства, так и гражданского общества является признание прав человека высшей ценностью, возможность их обеспечения органами публичной власти и институтами гражданского общества. Дано понятие конституционно-правовой политики государства. Рассмотрены основные направления конституционно-правовой политики Украины в сфере обеспечения прав и свобод человека и гражданина, такие как усовершенствование и дальнейшее приведение в соответствие с международными стандартами национального законодательства, проведение мониторинга соблюдения прав человека, повышением правовой культуры и правового образования населения.

Детально в работе исследованы элементы конституционно-правового механизма защиты прав и свобод граждан Украины на двух уровнях: внутригосударственном (национальном) и международном. Определено место Европейского суда по правам человека в вышеупомянутом механизме. Проанализированы основания и порядок обращения граждан Украины в Европейский суд по правам человека, исследованы условия (критерии) принятия Судом индивидуальных заявлений. Дано понятие юрисдикции Европейского суда по правам человека. Раскрыты правовые основы ее реализации. Проанализирована процедура рассмотрения дел Европейским судом по правам человека по индивидуальным заявлениям.

Отдельно исследованы проблемные вопросы применения решений Европейского суда по правам человека в судебной практике Украины как источника права. Рассмотрена процедура выполнения Украиной решений Суда и меры исполнения: выплата взыскательно возмещения; принятие дополнительных мер индивидуального характера; принятие мер общего характера. На основании проведенных исследований сформулированы конкретные предложения по совершенствованию конституционно-правового механизма защиты прав и свобод граждан Украины.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, правовое государство, гражданское общество, конституционно-правовой механизм защиты прав и свобод, Европейский суд по правам человека, практика суда.

Kochura O.O. The European Court of Human Rights in the Constitutional and Legal Mechanisms of Protection the Rights and Freedoms of Citizens of Ukraine. – *Manuscript.*

Dissertation for the degree of the Candidate of Science in Law, speciality 12.00.02 – constitutional law, municipal law. – Kharkiv national university of internal affairs. – Kharkiv, 2015.

The thesis provides systems scientific analysis of the place and role of the European Court of Human Rights in the constitutional and legal mechanisms on protection the rights and freedoms of citizens of Ukraine. The human and civil rights as a factor in the strategy of democratic development of the state and society are studied, at the same time their features are also singled out and described. The interconnection between constitutional rights and freedoms of human and citizen, the formation of Ukraine as a legal state and the establishment of civil society are analyzed. The main trends of modern constitutional and legal policies of Ukraine in the sphere of rights and freedoms of human and citizen have been investigated.

The elements of the constitutional and legal mechanisms on protection the rights and freedoms of citizens of Ukraine are interrogated in the paper. The place of the European Court of Human Rights in the above-mentioned mechanism is defined. The thesis identifies the grounds and application procedure of citizens of Ukraine to the European Court of Human Rights, the jurisdiction of the Court and the legal basis for its implementation, the procedure of legal investigation in the above mentioned international institution.

Moreover, the problematic issues concerning application of the practice of the European Court of Human Rights in the jurisprudence of Ukraine as sources of law and mechanism of Ukraine's implementation of judgments of the Court are separately examined in the dissertation. According to the conducted research, the specific proposals and recommendations on improvement of the constitutional and legal mechanisms for protecting the rights and freedoms of citizens of Ukraine were defined.

Key words: civil rights and human rights and freedoms, the rule of law, civil society, constitutional and legal mechanisms of protection rights and freedoms, the European Court of Human Rights, the practice of the court.